

IVANKA SA MÔŽE CHVÁLIŤ, NO NEROBÍ TO

rozhovor s Petrom Kerestešom, riaditeľom Štátneho archívu v Nitre

Čítala som monografiu Petra Keresteša Dejiny Ivanky pri Nitre (2003), keď som sa pripravovala na rozhovor. Faktografia ma neoslovila, zato on ako historik hovoril o významných pamiatkach a osobnostiach s neskrývanou fascináciou. To je veľmi chytľavé a domnievam sa, že aj prenosné. Premýšľala som, ako vzbudiť v ľuďoch rovnaký záujem. Je to individuálne, no predsa len som našla spoločného menovateľa, a tým je presah. Venovať viac priestoru tomu, čo ma presahuje, nielen realite, ktorú žijem. Aj o tom je tento článok.

V rozhovore sa dočítate:

- prečo nazýva Ivanku pri Nitre satelitom Nitry,
- ako by sprítomnil históriu obce v priestore,
- o ktoré kultúrne cenné objekty sme prišli,
- ako oslabuje veľký prívál nových obyvateľov vzťah k obci,
- čím sa „preslávila“ Ivanka pri Nitre.

◆ Ivanka pri Nitre je vaša rodná obec. Aký k nej máte vzťah?

Môj otec a moji predkovia pochádzajú z Ivanky. Síce už žijem v Nitre, no prvé tri-štyri roky života som žil tu, mám tu veľa známych, za Ivanku som hrával dlhé roky futbal, chodieval som sem na prázdniny. Mám k nej citový vzťah, je to kolíska mojich predkov.

◆Pred dvadsiatimi rokmi ste napísali monografiu Dejiny Ivanky pri Nitre vydanú vlastným nákladom.

Je to moja prvotina, ktorú som napísal ešte na vysokej škole, aj vďaka nej som sa intenzívnejšie začal venovať výskumu regionálnych dejín. Veľmi by som si prial, keby sme mohli urobiť novú, aktualizovanú, krásnu, plnofarebnú, veľkú knihu o Ivanke, vedeckú monografiu, na ktorej by sa podieľali viacerí odborníci špecializovaní na jednotlivé úseky. Odvtedy som napísal niekoľko desiatok kníh, nielen monografie, ale aj rôzne iné. Dejiny Ivanky pri Nitre boli mojim štartom v odbornom svete.

◆Pripravujete teda aktualizované dejiny o našej obci?

Uvažuje sa o dvoch verziách – o veľkej monografii aj o reprezentatívnej publikácii na účely obce. Je to pomerne náročné, aj časovo – manažovanie odborného tímu ľudí, sústredenie obrazového materiálu, zozbieranie rôznych fotografií a ďalších materiálov, pozháňanie svedeckých výpovedí, pamätí atď. V prípade veľkej monografie ide o pomerne drahú záležitosť. Ak by sme sa do toho pustili s tímom odborníkov, tak je to práca na štyri-päť rokov. Natiahne sa výskum, celková koncepcia monografie, scenár i rôzne korektúry.

◆Ako reflektujete svoju prvotinu z odstupu dvadsiatich rokov?

V prvom rade by som chcel povedať, že ako autora ma mrzí, že tie informácie neboli užitočné v praxi. Písanie takýchto kníh nie je samoúčelné, ale je dôležité, aby poznatky, ktoré sú v nej obsiahnuté, boli premietnuté do praxe. Čakal som, že sa za tých dvadsať rokov aktualizujú informácie na webovej stránke, pretože sú stále nepresné (napríklad prvá písomná zmienka), že sa aktualizujú osobnosti...

A takisto by bolo vhodné históriu informácie spracovať do obce formou informačných tabulí pri rôznych pamiatkach alebo v rôznych častiach chotára, ktoré sú relatívne zaujímavé a majú historický vývoj. Mne by sa veľmi páčilo, keby obyvatelia mali informácie o mieste, kde žijú.

◆Veľa ľudí sa sem sťahuje kvôli blízkosti k okresnému mestu. Ivanka je v pohybe, obrazne aj v skutočnosti. Pri informačnej tabuli sa človek pristaví, spomalí, popremýšľa.

Za posledných dvadsať rokov Ivanka prekonala veľmi dynamické zmeny. Je tu výrazná fluktuácia obyvateľstva, predtým bola aj súčasťou Nitry, teraz sa stáva istým spôsobom satelitom Nitry. Je tu veľké množstvo nových, prisťahovaných ľudí, a preto je potrebné budovať vzťah k obci, aby tu nielen prespávali, ale naozaj získali vzťah k nej aj cez históriu. Pretože Ivanka sa má čím pochváliť. Má veľmi zaujímavú a významnú históriu aj vďaka šľachtickým rodom, ktoré tu žili, je tu na čom stavať, páčilo by sa mi, aby to bolo sprítomnené v priestore.

◆Čo sa za tých dvadsať rokov od vydania publikácie v Ivanke udialo, v reálnom priestore, čo je potrebné reflektovať?

Teším sa, že v posledných rokoch sa obnovila hrobka bývalého ministra vnútra Uhorska Viliama Tótha, ktorý je pochovaný na ivanskom cintoríne a ktorý patril medzi veľmi významných politikov v Uhorsku v 2. polovici 19. storočia. Prial by som si, aby táto stavba

bola zapísaná do zoznamu kultúrnych pamiatok, pretože len tak dokážeme mnohé pamiatky ochrániť.

To, čo ma mrzí, je, že boli zbúrané niektoré kultúrne cenné objekty. Napríklad budova starej školy – stála v areáli súčasnej základnej školy, tam bola v podstate stará materská škola, ktorú dala postaviť dcéra Viliama Tótha Zuzana Tóthová v roku 1912 a stála tam až do istého času, keď bola celá asanovaná.

Takisto ma mrzí nevydarené zrekonštruovanie budovy bývalej fary, ktorá bola krásnou klasicistickou stavbou, objekt zo začiatku 19. storočia, no po stavbe novej farskej budovy už len chátrala. Získal ju nový majiteľ, ktorý ju účelovo prestaval a potlačil historizujúce detaily, takže dnes ani nikoho nenapadne, že je to bývalá fara. Pôsobil v nej bernolákovec Matej Tučko, ktorý spoluzakladal Tatrín, poznal sa s mnohými osobnosťami bernolákovského a štúrovského hnutia, akurát mal jedno nešťastie, že ten život mu nedoprial dlhšie pôsobenie, tragicky zomrel v relatívne mladom veku. Rovnako rôzne ďalšie. Ale na druhej strane bola obnovená budova bývalej pošty – Huszárovská kúria, myslím si, že celkom citlivo, stojí takmer oproti obecnému úradu. Poštárkou bola Magdaléna Kántorová, budova patrila Kántorovcom, zomrela v 50. rokoch 20. storočia, predtým tam bola kúria, kde žila zemianska rodina Huszárovcov, je to jedna z mála kúrií, ktoré sa tu zachovali. Bolo ich omnoho viac. Prial by som si, keby sa venovala pozornosť pamiatkam, ako sú kríže a sochy a aby sa ich nejakým spôsobom podarilo reštaurovať, aby nechátrali, máme tu napríklad Sv. Jána Nepomuckého.

◆ Ako človeku, ktorý tu žije len pár rokov, mi prekáža nevkusná premaľba budovy železničnej stanice. Teraz úplne popiera jej pôvodný prírodný charakter.

Bola to relatívne historizujúca budova, jej história siaha takmer sto rokov dozadu, ale, žiaľ, nie je pamiatkou, a preto je vždy na majiteľovi, ako citlivo pristupuje k dedičstvu stavby, ako ju dokáže zrekonštruovať a vrátiť jej historizujúci nádych. Toto je prípad mnohých stavieb, ktoré nie sú zapísané ako kultúrne pamiatky a majiteľ s nimi môže robiť čokoľvek. Ako príklad môžeme uviesť bývalú kúriu Viliama Tótha, to je dnešná reštaurácia Balada, ktorá nie je zapísaná ako kultúrna pamiatka. Prešla rekonštrukciou, ktorá výrazne potlačila jej atribúty, nie som z toho nadšený, ale na druhej strane som rád, že nebola zvalená.

Zničená bola aj farská knižnica v dôsledku povodní, ktoré Ivanku postihli, nič z nej nezostalo, čo je mi ľúto. Keďže tu pôsobili Alojz Palmer a Matej Tučko, mohli tam byť zaujímavé dokumenty. Ani ja som ju nestihol preštudovať.

◆ Ako získavate informácie do jednotlivých monografií? Máte dostatok materiálu na ďalšiu publikáciu o Ivanke?

To, čo nám chýba, sú práve historické fotografie. Niečo máme v štátnom archíve, fotografie z albumu rodiny Markhotovcov, ale viac-menej sa vzťahujú na tento objekt a park, ktorý tu ešte sčasti je, ale ak chceme robiť aj veľkú reprezentatívnu monografiu o obci, tak bude potrebné, aby ľudia prekutrali svoje albumy a aby sme mali databázu historických fotografií, samozrejme, v digitálnej podobe.

◆Vrátite majiteľovi jeho originál fotografie?

V štátnom archíve ho preskenujeme do virtuálnej databázy, samozrejme, s uvedením autora darcu alebo zdroja, ktorý fotografiu poskytol. Dôležité je, aby bola identifikovaná v čase a priestore, do akého časového obdobia približne spadá, aký je to rok a dať jej popis. Pokiaľ nevieme, čo presne na nej je, fotografia nemá až takú výpovednú hodnotu. A toto by som si prijal, keby v Ivanke bolo urobené. Už nejaké iniciatívy boli, ale zrejme sa nepodarilo nájsť takýchto fotografií dostatok, takže aj toto by bolo veľmi dôležité pre Ivanku.

◆Mohla by to byť čiastočne aj náplň kronikára?

Výrazne by nám to pomohlo. Zháňanie informácií už v 20. storočí je veľmi náročné i pre nás, pretože tam je potrebná spolupráca jednak pamätníkov, jednak tých, ktorí boli činní napríklad v spolkoch, kultúre, športe a podobne. Skrátka, treba tých ľudí doslova vypátrať a apelovať na nich, že takýmto spôsobom pomôžu zachrániť kultúrne dedičstvo obce. Je dôležité, aby to takto vnímali, že práve vďaka nim sa podarilo zachrániť kultúrne dedičstvo obce, ktoré stáročia budovali ich predkovia, a vďaka nim dokážeme tú históriu spracovať komplexnejšie aj podrobnejšie, aby sme na nič nezabudli, nevynechali.

Kroniky sú veľmi dôležité typy dokumentov, kde sa zaznamenávajú z pozície obce rôzne informácie – kultúrne, spoločenské a športové podujatia. Kronika by sa mala viesť systematicky, nielen textovo, ale aj faktograficky a my určite podporujeme takúto iniciatívu.

Aj my si vedíme kroniku o činnosti Štátneho archívu v Nitre, kde zaznamenávame naše spoločenské, kultúrne i pracovné aktivity. S kronikami sa stretávame, keď pripravujeme rôzne monografie o obciach, momentálne vyhrávajú rôzne ocenenia na Slovensku. Narážame aj na problém, že v mnohých obciach kroniky nemajú, sú zapatrošené alebo sa prestali viesť najčastejšie v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Na druhej strane sú obce, kde majú sústavne vedené kroniky na pomerne dobrej úrovni, môžem spomenúť napríklad Výčapy-Opatovce, kde majú veľmi kvalitne vedenú kroniku.

Kedysi sa robili aj metodické školenia pre kronikárov obcí, lebo naozaj sa tomu pripisoval väčší význam, dnes je to skôr na dobrovoľnej báze, obce na to nemajú čas a podobne ani ľudia, v tomto vám držím palce, bolo by fajn, keby Ivanka mala takúto dokumentáciu.

Kronikárstvu sa venuje aj odbor Matice slovenskej, ktorý vyhlasuje každý rok súťaž o najkrajšiu kroniku a monografiu obce, bolo tam ocenených aj niekoľko mojich monografií (Rumanová, Lehota, Močenok, Výčapy-Opatovce a pod.).

◆Predstavujem si vás ako detektívov zahrabaných v archívoch. Na aký objav ste mimoriadne hrdí?

Keď sme robili monografiu o Kostol'anoch pod Trábečom, tak sa nám podarilo vypátrať, že tam existovala najstaršia parná píla na Slovensku, ktorú založili Forgáčovci. Vôbec sa o tom nevedelo, doteraz sa malo za to, že najstaršia parná píla na drevo v Uhorsku bola v Bytči, ktorú založil Mark Popper. Tento objav posunul naše poznatky o 30 – 40 rokov dopredu. Vyrábali sa tam parkety, ktoré sa dovážali do Viedne.

◆ A čím sa preslávila Ivanka pri Nitre a mal by sa tomu rozhodne prikladať väčší význam?

V Ivanke sa našla Monomachova koruna, ktorá je obrovským unikátom. Nemôže sa ním pochváliť žiadna iná obec, je vystavená v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti. Famózny archeologický nález, nesmierne vzácny, dokonca sa uvažuje o tom, že je to koruna byzantského cisára, hrdia sa tým Maďari, ale tu v Ivanke mi chýba, že by sa tým pochválila. Našla sa síce v chotári, ale málokto vie, teda ani archeológovia to nevedia, že tadiaľ kedysi viedla veľmi dôležitá stredoveká cesta, ktorá spájala Nitru s Mojmirovcami (Urmínom) a práve na tej ceste sa koruna našla.

◆ Ktorú cestu myslíte?

To je cesta popod Nadrov smerom na Svätoplukovo a Urmín. Ona akoby neexistuje, je len poľná, ale kedysi sa nazývala Veľká cesta.

◆ Žijem tu síce už deväť rokov, ale niečo mi bráni zakoreniť sa.

Intuitívne cítim, že Ivančanov zaujíma predovšetkým vlastný dvor, obrazne povedané, ten zvyšok už nie je taký podstatný. Nazvala by som to ľahostajnosťou k svojmu okoliu. Ako to vnímate vy?

Nemajú sa ku kultúre. Ja to cítim rovnako. Ivančania akoby zanedbávali kultúrny rozvoj aj spoločenské formovanie, najmä v súčasnosti. Veľký vplyv má na to pozícia Ivanky ako súčasť mesta a fluktuácia obyvateľov po roku 1950, teda nielen v posledných rokoch. Ivanka zažila veľký príval obyvateľov aj po pozemkovej reforme v roku 1918. Starí odchádzajú, noví nemajú k obci vzťah. Chýba mi to tu, je to také neosobné, ľudia sa málo zaujímajú.

◆ Ako by sa podľa vás dal tento vzťah obnoviť?

Je to škoda, veľmi by som si prial, keby sme aj cez lokálnu históriu vrátili záujem do jednotlivých častí a v tom priestore ho sprítomnili. Nemusí to byť nič siahodlhé. Dotknúť sa aj topografie, aby občania vedeli, v ktorej časti sa nachádzajú, lebo mnohí netušia, že Ivanka končila za kostolom Sv. Martina a za ním boli už len role a to všetko za tým je vec pozemkovej reformy a vývoja po roku 1918. Posledných desať rokov strácam kontinuitu, síce tu pracujem, no mám pocit, že menej poznám súčasnú Ivanku.

◆ Konopárenské závody už síce neexistujú, ale v jazyku pôvodných obyvateľov sú stále prítomné. Podobne hliník, mlyny... Možno to stačí v nich oživiť, porozprávať sa. Rozpamätali by sa.

Pán Cyprián Bíro vo Veľkom Záluží sa dlhé roky venuje zháňaniu fotografií o ich obci a má ich neuveriteľne veľké množstvo. Sú mimoriadne cenné, niektoré aj sto rokov staré, vďaka tomu je monografia o Veľkom Záluží, ktorú som napísal v roku 2010, nabitá krásnymi historickými fotografiami. Urobil obrovský kus roboty pre obec, ktorá by ho mohla doslova niesť na rukách, pretože to je jedna z najväčších zbierok historických fotografií obce na Slovensku. Tu v Ivanke chýbajú ľudia, ktorí by takéto niečo robili a je to škoda, lebo sa ukracujeme. Mnohí by sa ešte rozpamätali.

Hlina za tehelňou sa ukázala ako ideálna na výrobu tehál, viem to preto, že pozemky za tehelňou patrili môjmu pradedovi a v roku 1958 ich znárodnili národné tehelne Zlaté Moravce. Tehelňu založili Sopčákovci, významná ivanská rodina.

◆V Ivanke máme nádherné, majestátne stromy. Napríklad dub v parku, súkromná čerešňa pri cintoríne, nehovoriac o starých hruškách, o ktoré sa často nikto nestará, no rodia ako divé. Existuje súťaž Strom roka, myslím si, že aj toto je cesta, ako scitlivovať vnímanie občanov voči svojmu okoliu.

Určite áno. Veď napríklad v Komjaticiach je obrovský platan, ktorý má okolo 150 rokov a má obvod kmeňa deväť metrov. Je to jeden z najväčších žijúcich organizmov v Európe. Bolo by fajn zmapovať tieto stromy aj v chotári Ivanky, napríklad veľmi pekný strom je pri vstupe do obce, keď vchádzate od Nitry po pravej strane. Aj v parku sú pozoruhodné exempláre, po chotári by bolo zaujímavé zmapovať výnimočné jedince stromov. Možno by sa mohla vyhlásiť v obci súťaž „top strom Ivanky“, ľudia vám dajú tipy, prihlásia si svoj strom, treba dať nejaké kritériá, občania budú motivovaní k tomu, aby sa o ne starali a vážili si ich.

◆Ak budú na ich dvore...

Skôr by som povedal v chotári, vo vinohradoch. Napríklad, kadiaľ ide novšia časť cyklotrasy, je tam jazierko, čo je v podstate zvyšok meandrov rieky, to sú pekné biotopy, ktoré sú v chotári, samozrejme les Nadrov, hoci už nepatrí do katastra Ivanky, Dvorčanský les, ktorý je už v katastri Nitry, časť Dolné Krškany, po pravej strane smerom na Nitru, zhruba tam, kde je Idea, kruhový objazd, tak tam bola zaniknutá dedina Dvorčany. Je tu židovský cintorín, som rád, že sa aspoň vykosil, to je smerom na Mojmírovce, na tom horizonte. Židovská obec ho dala vyčistiť, pretože to bolo úplne zarastené. Dôležité je, aby sa to oplotilo. Napríklad aj tam môže byť krásna tabuľa o židovskej obci. Možno aj fotopasce, pretože po roku 1998 sa tam pokradlo veľké množstvo náhrobných kameňov, teraz ich zostalo len pár, pováľané by bolo dobré postaviť, problém je v tom, že zvetrávajú nápisy, informácia o pochovaných sa čoskoro stratí.

◆Spomenuli ste teraz miesta, ktoré majú svoje čaro, no málokedy tam niekoho stretnem.

Ľudia často nevedia, kde sú pekné miesta na prechádzku, na výlet bicyklom. Chotár križujú poľné cesty, rôzne remízy, aj toto by bolo fajn podchytiť a vizuálne ľuďom sprítomniť. V Ivanke je v tomto smere ešte obrovské množstvo práce. Dôležité je začať a pokračovať, ak by mala obec takú ambíciu. Veľmi radi pomôžeme s úložiskom, digitalizáciou, máme aj fotografa. Chcelo by to zanieteneho človeka. Treba sa sústrediť najmä na ľudí, ktorí niečo znamenali, mali tu nejakú pozíciu. Vkladám do pani starostky nádej, že sa tieto veci rozbehnú, spoluprácu sme už naštartovali a vždy veľmi rád obci v tejto veci pomôžem.

PhDr. Peter Keresteš, PhD. (1981)

Narodený v Nitre, rodák z Ivanky pri Nitre. Ženatý, syn Adam Ladislav. Býva v Nitre. Vyštudoval Univerzitu Komenského v Bratislave. V Štátnom archíve v Nitre pracuje od roku 2004, od roku 2014 vo funkcii krajského riaditeľa. Okrem riadenia štátneho archívniectva v Nitrianskom kraji sa venuje odbornej a vedeckej činnosti v oblasti archívniectva a histórie. Autor a spoluautor vyše 35 kníh a mnohých vedeckých článkov, spolupodieľal sa na tvorbe niekoľkých štátnych výstav a odborných konferencií či aplikácie na tvorbu pečatí a pečatidiel. Člen redakčných rád viacerých odborných časopisov, poradných orgánov ministra vnútra (Vedecká archívna rada a Heraldická komisia MV SR), Akvizičnej komisie MV SR, Delimitačnej komisie MV SR, vedúci pracovného tímu pre archívny terminologický slovník, tiež výkonného výboru Slovenskej genealogickej spoločnosti v Martine, Maďarskej genealogickej a heraldickej spoločnosti atď.

Text: -bb-

Foto: -bb-, Štátny archív v Nitre